

ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΤΗΣ 18ΗΣ ΜΑΪΟΥ ΤΟΥ 2000

ΠΡΟΕΔΡΙΑ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΑΡΤΕΜΙΑΔΟΥ

Ὁ Ἀκαδημαϊκὸς κ. **Μιχαὴλ Σακελλαρίου** λέγει τὰ ἑξῆς:

Ἔχω τὴν τιμὴ νὰ παρουσιάσω τὸ ἔργο: Λουκρητίας Γουναροπούλου - Μ. Β. Χατζοπούλου, *Ἐπιγραφές Κάτω Μακεδονίας*, Τεύχος Α': *Ἐπιγραφές Βεροίας*, Κοι- νὴ ἔκδοση Ἐπιγραφείου Πολιτισμοῦ καὶ Ἐθνικοῦ Ἰδρύματος Ἑρευνῶν, 1998, σχῆ- μα 4ο, σελίδες 657, συμπεριλαμβανομένων πινάκων καὶ χαρτῶν.

Ἐκτὸς τῆς ἐργασίας τῶν δύο κυρίων ἐρευνητῶν, τὸ ἔργο τελέσθηκε καὶ μὲ τὴ βοήθεια ὀλόκληρης τῆς ομάδας τοῦ Μακεδονικοῦ Προγράμματος τοῦ Κέντρου Ἑλ- ληνικῆς καὶ Ρωμαϊκῆς Ἀρχαιότητος τοῦ Ἐθνικοῦ Ἰδρύματος Ἑρευνῶν, οἱ δὲ ἔρευνες ἔγιναν στὶς ἀρχαιολογικὲς βιβλιοθηκὲς τῶν Ἀθηνῶν, στὰ μουσεῖα, στὶς ἐκκλησίαις καὶ στὴν ὑπαιθρο τῆς Μακεδονίας καὶ σ' ἐπιστημονικὰ ἰδρύματα τοῦ ἑξωτερικοῦ.

Οἱ 512 ἐπιγραφές ποὺ δημοσιεύονται στὸ παρουσιαζόμενον ἔργο προέρχονται ἀπὸ τὸ ἄστυ καὶ τὴ χώρα τῆς Βεροίας καὶ ἐκτείνονται ἀπὸ τὴν κλασσικὴ περίοδο ἕως τὰ ἔτη ποὺ προηγοῦνται τῶν σλαβικῶν ἐπιδρομῶν τοῦ 7ου αἰῶνα μ.Χ.

Στὸ πρῶτο μέρος τοῦ τόμου παρατίθενται οἱ ἀρχαῖες μαρτυρίες, γραμματεια- κές καὶ ἐπιγραφικές, γιὰ τὴ Βέροια, συνοψίζεται ἡ ἱστορία της κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, δίδεται γεωγραφικὴ περιγραφή τῆς πόλεως καὶ τῆς χώρας πρὸ τῶν ἀλλαγῶν ποὺ ὑπέστη κατὰ τὸν 2ον αἰῶνα, παρέχεται χρονικὸ τῆς εὑρέσεως, τῆς συλλογῆς καὶ τῶν δημοσιεύσεων ἐπιγραφῶν τῆς περιοχῆς καὶ παρουσιάζονται οἱ μεθοδολογικὲς ἀρχές τῆς παρούσας δημοσίευσης.

Στὸ δεύτερο μέρος τοῦ τόμου δημοσιεύονται οἱ ἐπιγραφές κατὰ τὴν καθιερω- μένη κατάταξη καὶ σειρά. Κάθε λῆμμα περιλαμβάνει περιγραφή τοῦ ἐνεπιγραφοῦ μνημείου, βιβλιογραφία, κείμενο, κριτικὸ ὑπόμνημα καὶ σχολιασμὸ.

Τὸ τρίτο μέρος ἀποτελεῖται ἀπὸ 19 ἐξαντλητικὰ εὐρετήρια καὶ ἀπὸ σημεῖωμα γιὰ τὴ γλώσσα τῶν ἐπιγραφῶν.

Στὸ τέλος εἰκονίζονται σὲ φωτογραφίες, εἴτε τὰ χαραγμένα κείμενα, εἴτε ἐκτυπά τους εἴτε ἀπόγραφά τους, ἕνας χάρτης τῆς Ἡμαθίας καὶ ἕνα τοπογραφικὸ σχέδιο τῆς πόλεως μὲ τὰ σημεῖα εὐρέσεως τῶν ἐπιγραφῶν.

Ἀπὸ τὶς 512 ἐπιγραφές αὐτοῦ τοῦ συντάγματος, δὲν εἶχαν ἐκδοθεῖ κατὰ τὸ παρελθόν. Ἀλλὰ καὶ πολλῶν ἄλλων ἐπιγραφῶν ἢ παροῦσα δημοσίευση ἀποτελεῖ οὐσιαστικὰ τὴν πρώτη ἐκδοση, ἐπειδὴ ἡ προηγούμενη ἐκδόσή τους ἦταν λίγο-πολύ ἐρασιτεχνική, καὶ εἶχε ἐσφαλμένες ἀναγνώσεις.

Ἡ Βέροια ὑπῆρξε μία ἀπὸ τὶς σπουδαιότερες πόλεις τῆς Μακεδονίας, κοιτίδα τῆς δυναστείας τῶν Ἀντιγονιδῶν καὶ πρωτεύουσα τοῦ αὐτόνομου Κοινοῦ τῶν Μακεδόνων. Ὁ ἐπιγραφικὸς πλοῦτος τῆς Βέροιας ἀριθμητικὰ μὲν ἔρχεται δεύτερος μετὰ ἀπὸ ἐκεῖνον τῆς Θεσσαλονίκης, ποιοτικὰ ὅμως ἔχει τὴν πρώτη θέση. Ὁ γυμνασιαρχικὸς νόμος 217 στίχων, ποὺ ρυθμίζει τὰ τῶν «παίδων», τῶν «ἐφήβων» καὶ τῶν «νέων» στὸ γυμνάσιο εἶναι μοναδικὸς στὸ εἶδος του γιὰ ὀλόκληρον τὸν ἀρχαῖο ἑλληνικὸ κόσμο. Ἐπιστολές τῶν βασιλέων Δημητρίου Β', καὶ Ἀντιγόνου Δώσωνος ἀποκαλύπτουν ἄγνωστα στοιχεῖα γιὰ τὸν λεγόμενον Κλεομένειο πόλεμο. Ἐπίγραμμα τοῦ 3ου π.Χ. αἰῶνα ἔχει στοιχεῖα γιὰ παραχώρηση προνομίων ἀπὸ τὸν Φίλιππο Β' καὶ τὸν Ἀντίγονο Γονατᾶ. Διάταγμα Ρωμαίου ἀνθυπάτου ἄνω τῶν 142 στίχων ἀναλύει λεπτομερῶς τὰ οἰκονομικὰ τοῦ γυμνασίου. Κτητορικὴ ἐπιγραφή ἄλλου Ρωμαίου ἀνθυπάτου ἐπιτρέπει τὸν ἐντοπισμὸ τῆς ἀρχαίας ἀγορᾶς καὶ τοῦ μεγάλου ἱεροῦ τοῦ Ἀσκληπιοῦ στὴ Βέροια καὶ τὴν ταύτιση τῆς πόλεως τῶν Εὐρίων. Αὐτὰ τὰ κείμενα καὶ πολλὰ ἄλλα μαζί τους φωτίζουν τὴν τοπικὴ ἱστορία τῆς Βέροιας, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐντάσσουν στὰ πλαίσια τῆς Μακεδονίας καὶ εὐρύτερων ὀριζόντων.

Τὸ παρουσιαζόμενον δημοσίευμα εἶναι τὸ δεύτερο μιᾶς σειρᾶς ποὺ ἄρχισε πρὸ ἐτῶν. Τὸ πρῶτο τῆς ἴδιας σειρᾶς εἶναι τὸ ἔργο τῶν Α. Ριζάκη καὶ Ἰ. Τουράτσογλου, *Ἐπιγραφές Ἄνω Μακεδονίας*, τόμος Α', 1985, ἔργο τὸ ὁποῖο ἐπίσης παρουσίασα στὴν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν. Τὸ κείμενο ἐκείνης τῆς ἀνακοινώσεως ἔχει δημοσιευθεῖ στὰ *Πρακτικὰ τῆς Ἀκαδημίας*, τόμος 61, τεῦχος δεύτερο, σελ. 203-208. Ἀρχίζοντας ἐκείνη τὴν παρουσίαση, πρῶτον, τόνισα τὴ σημασία ποὺ ἔχουν οἱ ἀρχαῖες ἐπιγραφές γιὰ τὴν μελέτη τοῦ ἑλληνορωμαϊκοῦ πολιτισμοῦ· δεύτερον, περιέγραψα τὴ διεθνῆ συμβολὴ στὴν ἐκδοση ἀρχαίων ἐπιγραφῶν μέχρι καὶ τῆς συγκεντρώσεώς τους σὲ συντάγματα· τρίτον ἐξέθεσα τὶς αἰτίες γιὰ τὶς ὁποῖες καθυστεροῦσε ἡ ἐκδοση συντάγματος τῶν ἐπιγραφῶν τῆς Μακεδονίας· τέταρτον, περιέγραψα τὶς συνθήκες

ὕπὸ τις ὁποῖες ἔγινε δυνατὴ ἡ δημιουργία αὐτοῦ τοῦ συγκεκριμένου συντάγματος ἀπὸ ἑλληνικὲς ἐπιστημονικὲς δυνάμεις. Γιὰ χάρη τῶν συναδέλφων πού εἰσήλθαν στὴν Ἀκαδημία μετὰ τὸ 1986 συνοψίζω ὅσα εἶπα τότε σὲ σχέση μετὰ τὸ τελευταῖο σημεῖο.

Στὸ Κέντρο Ἑλληνικῆς καὶ Ρωμαϊκῆς Ἀρχαιότητος τοῦ Ἐθνικοῦ Ἰδρύματος Ἐρευνῶν, σχεδιάσαμε, τὸ 1980, ἓνα μεγάλο καὶ πολυσχιδὲς πρόγραμμα ἔρευνῶν γιὰ τὴν ἀρχαία Μακεδονία. Τμημα αὐτοῦ τοῦ προγράμματος ἦταν ἡ συγκρότηση πλήρους ἐπιγραφικοῦ ἀρχείου τῆς περιοχῆς καὶ ἡ ἔκδοση τοπικῶν ἐπιγραφικῶν συνταγμάτων. Ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ὑπηρεσία μᾶς πρότεινε νὰ συνεργασθοῦμε καὶ ἐμεῖς ἀνταποκριθῆκαμε μετὰ προθυμία σ' αὐτὴ τὴν πρόταση. Ἔτσι τὴν 11η Μαρτίου τοῦ 1981 ὑπογράφηκε ἀπὸ τὸν τότε Ὑπουργὸ Πολιτισμοῦ καὶ τὸν τότε Πρόεδρο τοῦ Ἐθνικοῦ Ἰδρύματος Ἐρευνῶν πρωτόκολλο συμφωνίας μεταξὺ τῶν δύο φορέων. Βάσει ἐνὸς ἀπὸ τοὺς ὅρους τῆς, τὸ Ὑπουργεῖο διέθεσε σ' αὐτὸ τὸ ἔργο τὸν κ. Ἰωάννη Τουράτσογλου, τότε ἐπιμελητὴ καὶ τώρα Διευθυντὴ τοῦ Νομισματικοῦ Μουσείου.

Τὴν 21η Δεκεμβρίου 1984 νέο πρωτόκολλο συμφωνίας μεταξὺ τοῦ Ὑπουργείου Πολιτισμοῦ καὶ τοῦ Ἐθνικοῦ Ἰδρύματος Ἐρευνῶν προνόησε γιὰ τὴν δημοσίευση τῆς λεγομένης περιοχῆς τῆς ἀρχαίας Μακεδονίας ἀνταποκρινομένη στὰ ἐδάφη τῆς λεγομένης (Τρίτης Μερίδος) τὰ ὁποῖα περιλαμβάνονται στὴν ἑλληνικὴ ἐπικράτεια. Βάσει αὐτῆς τῆς συμφωνίας, τὸ Ὑπουργεῖο Πολιτισμοῦ διέθεσε σ' αὐτὸ τὸ ἔργο τὴν ἐπιμελήτρια κυρία Λουκρητία Γουναροπούλου, ἐπιμελήτρια Ἀρχαιοτήτων, ἐνῶ κύριος συνεργάτης ἀπὸ τὴν πλευρὰ τοῦ ΚΕΡΑ ὑπῆρξε ὁ κ. Μ. Χατζόπουλος, τότε Προϊστάμενος τοῦ Μακεδονικοῦ Προγράμματος καὶ τώρα Διευθυντὴς τοῦ ΚΕΡΑ. Τὰ 14 χρόνια πού πέρασαν ἀπὸ τότε ἕως τὴ δημοσίευση τοῦ παρουσιαζομένου τόμου δὲν εἶναι πολλά, ἐὰν ληφθοῦν ὑπ' ὄψη: πρῶτον, ὁ πολὺ μικρὸς ἀριθμὸς τῶν ἀνθρωπίνων δυνάμεων πού συνεργάστηκαν· δεύτερον, τὰ περιορισμένα οἰκονομικὰ μέσα τοῦ ΚΕΡΑ, πού φέρει ὀλόκληρο τὸ βᾶρος τῶν σχετικῶν δαπανῶν· τρίτον, οἱ περιορισμένες δυνατότητες πού ἔχουν οἱ τοπικὲς ἀρχαιολογικὲς ἐφορεῖες, γιὰ νὰ ἐξυπηρετήσουν τὶς χρονοβόρες ἔρευνες σὲ ἀποθῆκες τους· τέταρτον, διάφορες ἄλλες ἐμπλοκὲς, πού ἀνάγκασαν τὴ διεύθυνση τοῦ ΚΕΡΑ καὶ τὴ Διοίκηση τοῦ ΕΙΕ νὰ ἀναστείλουν τὸ 1988 τὴ συνέχιση τῶν ἐρευνῶν· πέμπτον, ἡ ἀπασχόληση τοῦ κ. Χατζόπουλου (κατὰ τὰ 14 αὐτὰ ἔτη ὁ κ. Χατζόπουλος δημοσίευσε πολλοὺς αὐτοτελεῖς τόμους καὶ δεκάδες μελετῶν σὲ περιοδικὰ).

Ὁ περιεκτικότερος πρόλογος τοῦ παρουσιαζομένου ἔργου ἐξιστορεῖ τὶς φάσεις τῆς δημιουργίας του καὶ μνημονεύει εὐχαριστῶν ὅλους ὅσοι συνετέλεσαν σ' αὐτὴν εἴτε μέσα ἀπὸ τοὺς κόλπους τοῦ ΚΕΡΑ, ὡς βοηθοί, εἴτε ἐκτὸς τοῦ ΚΕΡΑ,

μέ διαφόρους τρόπους. Είναι χαρά και υποχρέωσή μου να μνημονεύσω και εγώ μερικά τουλάχιστον από τὰ ὀνόματα ἐπιστημόνων και Ἰδρυμάτων: ἐκείνους και ἐκεῖνα πού συνέβαλαν τὰ μέγιστα. Ὁ καθηγητής Φ. Πέτσας παραχώρησε ὅλα τὰ δικαιώματά του ἐπὶ ἀδημοσιεύτου ὕλικού και διέθεσε πρὸς μελέτη τὸ προσωπικὸ ἀρχεῖο του. Οἱ καθηγητὲς Chr. Habicht, Ph. Gauthier, D. Feissel, D. Mulliez ἐπεδαψίλευσαν συμβουλὲς σὲ θέματα στὰ ὁποῖα εἶναι κορυφαῖοι. Οἱ καθηγητὲς Π. Νίγδελης και Γ. Σουρῆς δέχθηκαν νὰ δημοσιεύσουν στὸν τόμο μίᾱ ἐπιγραφή, ἐπὶ τῆς ὁποίας εἶχαν ἐπιστημονικὰ δικαιώματα. Ἰδρύματα πού ἔδωσαν ἄδεια μελέτης ἀρχείων τους εἶναι: ἡ Γαλλικὴ Ἀρχαιολογικὴ Σχολή, τὸ Pembroke College στὸ Cambridge, ἡ Ἀκαδημία Ἐπιστημῶν τοῦ Βερολίνου, τὸ Πολιτειακὸ Πανεπιστήμιο τοῦ Ohio.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω φαίνεται ὅτι αὐτὸ τὸ ἔργο ἐπιτεύχθηκε χάρι στὴ συνδρομὴ πολλῶν παραγόντων πού ἐπιθυμῶ νὰ ἐξάρω, ἐπειδὴ εὐχομαι νὰ ἔχουν συνέχεια. Ἀρχικὸς παράγων ὑπῆρξε ἡ ἀπόφαση συνεργασίας τοῦ Ὑπουργείου Πολιτισμοῦ πού εἶναι κύριος τῶν ἀρχαιολογικῶν θησαυρῶν τῆς χώρας, μὲ τὸ ΚΕΡΑ, ἐπιστημονικὸ κέντρο εἰδικευμένο στὴν Ἐπιγραφικὴ, διαθέτοντας ἐξαιρετικὴ στελέχωση, βιβλιοθήκη, ἀρχεῖο μακεδονικῶν ἐπιγραφῶν, και διεθνὲς κύρος. Ἡ ἐπιλογή ἐκ μέρους τοῦ Ὑπουργείου Πολιτισμοῦ τῆς ἀρχαιολογικῆς ὑπαλλήλου κ. Λουκρητίας Γουναροπούλου ὑπῆρξε ἐξαιρετικὰ ἐπιτυχημένη, ἐπειδὴ, ὅπως διαπίστωσα προσωπικά, εἶναι ἔμπειρη και ἱκανὴ περὶ τὰ ἐπιγραφικὰ και ἐργάσθηκε πραγματικὰ σκληρά. Οἱ ἱκανότητες και τὰ ἐπιτεύγματα τοῦ κ. Μ. Χατζόπουλου ἔχουν και ἄλλοτε ἐξαρθεῖ σ' αὐτὸν τὸν χῶρο και ἔχουν ἐπιβραβευθεῖ ἀπὸ τὴν Ἀκαδημία μὲ ἀργυρὸ μετάλλιο. Τέλος ἡ σοβαρότητα τοῦ ἔργου και τὸ διεθνὲς κύρος τοῦ ΚΕΡΑ κέρδισαν τὴν ἐμπιστοσύνη τῶν ἐξωτερικῶν ἐπιστημόνων πού εἴτε παραχώρησαν δικαιώματα και ἀρχεῖα εἴτε διέθεσαν πολὺτιμο χρόνο τους γιὰ νὰ γνωματεύσουν ἐπὶ εἰδικῶν προβλημάτων.